

NEFT SEKTORUNDA EKOLOJİ TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏMİN EDİLMƏSİNİN MÜASİR ASPEKTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinin müasir aspektlərinin tədqiqindən ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası – sistemli və statistik təhlil, neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinin müasir aspektləri üzrə yanaşmalar və üsullar müəyyənəşdirilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinin müasir aspektləri üzrə tövsiyələr hazırlamaq və təkliflər verməkdir.

Açar sözlər: *neft sektoru, ekoloji-iqtisadi sistem, ekoloji təhlükəsizlik*

GİRİŞ

Müasir qlobal transformasiyalarla əlaqədar olaraq, dünyada ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələləri və bunlarla bağlı problemlərin mahiyyəti kifayət qədər mürəkkəbləşmişdir. Qlobal istiləşmə ilə yanaşı, hasil edilən müxtəlif karbohidrogen resursları və xammalları ilə bağlı fəaliyyət prosesləri də ətraf mühitə və ekoloji-iqtisadi sistemin balanslaşdırılmasına ciddi təsir göstərmək iqtidarında olan amillərdəndir. Bunlarla bağlı olaraq, hər bir ölkə özünün ekoloji-iqtisadi sisteminin gücləndirilməsi və dayanıqlı inkişafının təmin edilməsində bu amilin qiymətləndirilməsi strategiyasını hazırlamalı, reallaşdırmalı və adekvat tədbirlər görməlidir [1]. Dünya ölkələri və beynəlxalq təşkilatlar ətraf mühitin qorunması, ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi və ekoloji-iqtisadi sistemin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində davamlı tədbirlər görməli, beynəlxalq əməkdaşlığa açıq olmalı, dünya ölkələri ilə bu istiqamətlərdə sıx əməkdaşlığa can atmalı, beynəlxalq və regional əhəmiyyətli layihələrdə fəal iştirak etməli, milli ekoloji təhlükəsizlik proqramları hazırlamalı və reallaşdırmalıdır [2]. Ölkə əhalisinin sağlamlığının qorunması və ölkədəki bioloji müxtəlifliyin təmin edilməsi, ekoloji-iqtisadi sistemin tarazlaşdırılması kimi strateji məsələlərdə ciddi problemlərin baş verə biləcəyi qaçılmazdır. Ekoloji-iqtisadi sistem, əsasən iqtisadiyyatın fəaliyyət mexanizmləri ilə təbii resurslar və sərvətlər arasındakı fəal və səmərəli inteqrasiyanı əhatə edir.

Bununla bağlı proseslərin kökündə isə milli iqtisadiyyatın daha səmərəli mexanizmlər əsasında inkişafının təmin edilməsi üçün ölkənin bütün ərazilərində, o cümlədən ucqar region-larında mövcud resurslardan və milli sərvətlərdən maksimum səmərəli istifadənin təşkili, ümumilikdə inkişafdan geri qalmış ərazilərin reabilitasiyası və, ilk növbədə, ekoloji təhlükəsizliyin sistemli şəkildə təmin edilməsi daha çox yer alır. Praktiki fəaliyyət sahələrində təbiətdən və təbii resurslardan səmərəli istifadəyə nail olunması milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini artırmağa imkan verir, ölkənin davamlı və dayanıqlı inkişafı üçün əlavə potensial formalaşdırır. Bu qeyd olunanların reallaşdırılmasında bir çox mühüm amillər diqqət cəkir və bunların içərisində maliyyə amili xüsusilə önəmlidir.

Qeyd edək ki, ölkədə ekoloji-iqtisadi problemlərin kəskinliyi sosial-iqtisadi gərginliyi bir az da artırır və aparılan iqtisadi islahatların səmərəliliyini aşağı salır. Ölkə əhalisinin sağlamlığının qorunması tədbirlərinin görülməsi, ətraf mühitin mühafizəsi və iqtisadi fəaliyyət proseslərində ekoloji standartlara əməl olunması mexanizmlərinin işləkliyi təmin edilməlidir [3]. Ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsində neft resurslarından istifadənin modelləşdirilməsi, təhlükəsizlik tədbirlərinə əməl olunması, neft hasilatı zamanı ətraf mühitin çirklənməməsi tədbirlərinin görülməsi, bu sahədə standartların yüksəldilməsi vacib şərtlərdəndir. Neft resurslarından istifadənin balanslaşdırılması, istehsal texnologiyalarının yenilənməsi, bu resursların

saxlanılması və nəqli proseslərində itkilərin azaldılması, ətraf mühitə dağılmasına yol verilməməsi, tullantısız texnologiyaların işlənilib hazırlanması və daha fəal şəkildə tətbiqi təmin edilməlidir. Region ölkələri və ölkə qrupları, beynəlxalq təşkilatlar və institutlar, enerji-tədqiqat mərkəzləri neft resurslarından istifadə vasitələri və istiqamətləri üzrə fundamental tədqiqatların aparılması, müasir global iqtisadi çağırışlara cavab verən yeni fəaliyyət mexanizmlərinin və alətlərinin işlənilib hazırlanması, tətbiqi məsələlərdə və ümumilikdə ekoloji-iqtisadi dayanıqlılığın gücləndirilməsində daha çox səylər göstərməlidirlər.

Neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi problemlərinin müasir xüsusiyyətləri və onların təhlili

İqtisadi islahatların yeni mərhələyə daxil olduğu və prioritetlərin global iqtisadi-ekoloji çağırışlara uyğunlaşdırılmasının vacibliyinin ortaya çıxdığı bir şəraitdə, neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi problemlərinə daha ciddi şəkildə yanaşılması və bunlarla əlaqədar olaraq, sistemli tədbirlərin görülməsi vacib şərtlərdəndir. Ümumiyyətlə, ekoloji və global problemlərə yanaşmalar milli iqtisadiyyatın inkişafı ilə bağlı proseslərlə sıx əlaqəlidir, xüsusilə milli sərvətlərdən və resurslardan qənaətlə, təhlükəsizlik tədbirləri gözlənilməklə istifadə edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bir sözlə, iqtisadiyyatın səmərəlilik məsələləri və resurslardan istifadənin müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması tələb olunur. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, bu problemlər heç də yeni deyildir, iqtisadi inkişafın son 100 ilinə nəzər salsaq, bunlarla bağlı məsələlər həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur və müxtəlif görkəmli iqtisadçılar, mütəxəssislər, alimlər bu suallara cavab tapmaq üçün tədqiqatlar aparmışlar. Bütün hallarda, məsələnin kökündə dayanan, hələ klassik iqtisadi nəzəriyyənin formalaşması dövründə xüsusi diqqət mərkəzində olan iqtisadiyyatın səmərəlilik məsələlərinə yaranan problemlərin həllində əsas ana fəaliyyət xətti kimi baxılmışdır. Sonrakı proseslərdə və dövrlərdə də iqtisadiyyatın səmərəli təşkil edilməsi, resurslardan istifadənin maksimum məhsuldar modelləşdirilməsi vacib məsələlər kimi diqqət mərkəzində qalmışdır. Neçə yüz illərdir ki,

dünya elmi ictimaiyyəti və tədqiqatçılar iqtisadi proseslərin səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün hansı yanaşmalara üstünlük verilməsi istiqamətində axtarışdadırlar. Zaman keçdikcə baxışlar dəyişsə də, yanaşmaların əksəriyyətində iqtisadi inkişafın sabitliyinin və səmərəliliyinin təmin edilməsində resursların və milli sərvətlərin rolu həlledici amil kimi qalmaqdadır [4]. Eyni zamanda, iqtisadiyyatın inkişafına imkan verə biləcək resurslardan istifadə zamanı təbii resurslarla münasibətdə kifayət qədər rəşional yanaşmaların ortaya qoyulması vacib hesab olunmuşdur. Bu cür yanaşma iqtisadiyyatın davamlı və dayanıqlı olmasına əlavə təkan verə bilər [5]. Belə ki, iqtisadi inkişafın davamlı və dayanıqlı olmasında əsas resurs kimi neft önəmli yer tutur və onun milli iqtisadiyyatın inkişafında rolu həlledici xarakter daşıyır. İqtisadiyyatın davamlı inkişafında resurs amili, xüsusilə enerji-yanacaq təminatı məsələsi strateji yanaşma tələb edir [6]. Son illərdə bu problem daha da kəskinləşmişdir. Dünyanın bir çox regionlarında enerji resurslarına tələbatın artması ilə əlaqədar olaraq, yeni yataqların kəşfi istiqamətində külli məbləğdə investisiyalar yatırılmaqdadır. Neft axtarışı buzlu, dərin sulu okeanlara belə keçmişdir və yeni neft yataqlarının axtarılması, istismara verilməsi prosesləri, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, ekoloji-iqtisadi sistemin mövcud mexanizmlərinin və müdafiə dayaqlarının gücləndirilməsini, yenilənməsini, təkmilləşdirilməsini, tarazlaşdırılmasını tələb edir. Dövlətlər resursları mənimsəməklə bərabər, ekoloji-iqtisadi tarazlığın balanslaşdırılması problemlərinə ciddi yanaşmalıdırlar [7]. Xüsusilə, neft hasil edən ölkələrdə bu problemlər kifayət qədər aktualdır. Belə ki, dünyada davamlı və dayanıqlı inkişaf prosesləri ilə bağlı yanaşmalar əsas etibarilə XX əsrin 60-70-ci illərindən başlamışdır. Həmin dövrdə elm və texnologiyaların inkişafı, sənaye sahələrinin genişləndirilməsi yeni təbii resurslar, o cümlədən neft resursları tələb edirdi. Bütün bunlar dünyada resurslardan səmərəli istifadə edilməsi məsələlərini aktuallaşdırmışdır və beynəlxalq səviyyədə ətraf mühitin qorunması ilə bağlı strateji sənədlər qəbul edilmiş, prinsiplər razılaşdırılmışdır [8]. Burada davamlı inkişaf problemləri üzrə 27 prinsip müəyyənləşdirilmişdir və dünya ölkələrinin bu istiqamətdə davamlı və ardıcıl tədbirlər görməsi bir vəzifə kimi, həm də strateji vəzifə

kimi qarşıya qoyulmuşdur. Bunlarla bağlı, mü-təmadi olaraq beynəlxalq tədbirlər keçirilməkdədir [9; 10]. BMT və Avropa Birliyi səviyyəsində, dünyanın aparıcı ölkələrinin əsas məşvərət formaları olan “Yeddilik” və “İyirmi-lik”lərin sammitlərində, beynəlxalq qlobal forumlarda bu kimi problemlərin həlli ilə bağlı iqtisadi aspektlərə ciddi önəm verilməkdədir. Amma müasir dövrdəki qlobal ziddiyyətləri nəzərə alsaq, dünyada ekoloji-iqtisadi problemlərin həlli istiqamətində aparılan tədbirlərin səmərəliliyinin yüksək olması qənaətinə tam olaraq gəlmək qeyri-mümkündür və bu problemlərə aparıcı dünya dövlətləri arasında olan yanaşmaların müxtəlifliyi də narahatçılıq doğurur. Hesab edirik ki, məhz bu narazılıqları əsas götürərək BMT-nin İşçi qrupunun məruzəsində göstərilir ki, 2030-cu ilədək olan dövr üçün dövlətlər təbii resurslardan və milli sərvətlərdən istifadənin ən səmərəli və məhsuldar yollarını tapmalı, insanların həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmalı və yoxsulluğun azaldılması üçün investisiyaların yatırılmasını artırmalıdır [11]. BMT mütəxəssislərinin apardığı araşdırmalara görə, dünyada 150-dən çox ölkənin milli iqtisadiyyatlarının davamlı və dayanıqlı inkişafında ciddi problemlər vardır. Acınacaqlısı isə ondan ibarətdir ki, həmin ölkələrin əlli faizindən çoxunun yerləşdiyi ərazilərdə bir milyarddan artıq insan ifrat yoxsulluq və ağır şəraitdə yaşamaqda davam edirlər. Ekoloji problemlərə etinasız yanaşmaq, son nəticədə ağır fəlakətlərə gətirib çıxara bilər [12]. Təbiətdən istifadənin mövcud mexanizmlərinin, o cümlədən neft resurslarının hasilatı ilə bağlı yanaşmaların təkmilləşdirilməsi, bu sahələrdəki texnologiyaların işlənməsi və hazırlanmasında ekoloji standartların daha da yüksəlməsi təmin edilmədən bu problemlərin həll edilməsində əhəmiyyətli nəticələrin əldə edilməsi mümkün olmayacaqdır [13]. Aparıcı dünya dövlətləri və beynəlxalq təşkilatların bu problemlərlə bağlı narahatçılıqlarını açıq-aşkar bildirməklərinə baxmayaraq, transmilli kompaniyalar dünyanın müxtəlif bölgələrində neft resurslarının istismarı və hasilatın artırılması ilə əlaqədar yeni iri layihələr həyata keçirməyə davam etməkdədirlər və bu istiqamətdə yönəldilən investisiyaların strukturunda hasilatla münasibətdə ekoloji tədbirlərə ayrılan vəsaitlər arasında kifayət qədər qeyri-mütənəsiblik qalmaqdadır [14]. Məlumdur

ki, neft resursları olmadan iqtisadiyyatın davamlı və dayanıqlı inkişafı qeyri-mümkündür. Amma davamlı inkişafın da əsas şərtlərindən olan təbii sərvətlərdən və resurslardan, o cümlədən tükənmək xüsusiyyətlərinə malik neft resurslarından gələcək nəsillərin tələbatı nəzərə alınmaqla qənaətlə istifadə olunması, ətraf mühitə zərər vurulmaması şərtlə istifadənin təmin edilməsi vacib məsələlər kimi qalmaqdadır [15]. Ekoloji problemlərin həlli və bununla bağlı olaraq ortaya çıxan çətinliklərin dövlətlər tərəfindən sistemli şəkildə öyrənilməsi, təhlil edilməsi və qiymətləndirilməsi vacib şərtlərdəndir [16]. Ölkədə ekoloji-iqtisadi sistemin sabitliyinin gücləndirilməsi tədbirlərinin görülməsində ayrı-ayrı iqtisadiyyat sahələrinin fəaliyyəti ilə bağlı proseslərə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Hər bir iqtisadiyyat sahəsinin ekoloji-iqtisadi sistem üzrə müvafiq fəaliyyət proqramı və strategiyasının olması strateji əhəmiyyət kəsb edir [17]. Belə olduğu təqdirdə, ekoloji-iqtisadi münasibətlərin tənzimlənməsi, əhəlinin sağlamlığının və ətraf mühitin qorunmasının sistemli şəkildə təmin edilməsi potensialı artmış olur [18]. Bütün bunlar öz əksini ətraf mühitin qorunması, ekoloji-iqtisadi sistemin səmərəliliyinin təmin olunması üzrə idarəetmə mexanizmlərində və onların fəaliyyət funksiyalarında tapmalıdır [19]. Bu baxımdan, iqtisadi ekoloji tarazlığın təmin edilməsi və bununla əlaqədar problemlərin tənzimlənməsi məsələləri hər bir dövlətin iqtisadi siyasətində və xüsusilə neft resursları da daxil olmaqla enerji siyasətində önəmli yer tutmalıdır.

Şəkil 1-də neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi problemlərinin müasir xüsusiyyətlərinin təxmini sxemi verilmişdir.

Şəkil 1-də neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi problemlərinin müasir xüsusiyyətləri ilə bağlı qeyd etmək lazımdır ki, bunların sırasında əsas etibarilə bu problemlərin getdikcə daha da dərinləşməsi və qlobal xarakter alması xüsusi diqqət çəkir. Bundan başqa, dünya ölkələri arasında ekoloji problemlərin həllinə vahid yanaşmaların və fəaliyyət mexanizmlərinin müəyyənləşdirilməsində ziddiyyətlərin olması da təəssüf doğuran problemlərdəndir. Dünya ölkələri ətraf mühitin və su hövzələrinin çirkənlənməsində yüksək paya malik olan neft və neft məhsullarının istehsalı, saxlanması və da-

şınması prosesləri üzrə fəaliyyət mexanizmlərinin əhəmiyyətli səviyyədə təkmilləşdirilməsini təmin etməlidirlər. Tullantisız texnologiyaların neft hasil edən ölkələrə transferləri məsələsində iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr daha açıq

olmalı, bürokratiyalar yaratmamalı, siyasi aspektli iqtisadi sanksiyalar hesabına neft hasilatı sahələrinin yüksək texnologiyalar əsasında inkişaf etdirilməsi proseslərini ləngitməməlidirlər.

Şəkil №1

Neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi problemlərinin müasir xüsusiyyətlərinin təxmini sxemi (tədqiqat materiallarına əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

Azərbaycanın neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi prioritetlərinə müasir yanaşmalar və onların qiymətləndirilməsi

Məlumdur ki, Azərbaycan neft ölkəsidir və XIX əsrin birinci yarısından başlayaraq, neftin sənaye üsulu ilə çıxarılmasını təmin edən ilk dünya ölkəsidir. Azərbaycan nefti uzun illər dünyada baş verən mühüm hadisələrin mərkəzində olmuşdur, xüsusilə II Dünya Müharibəsində faşizm üzərində qələbədə Bakı neftinin həlledici rolu bütün dünyaya məlumdur. Amma uzun illər ərzində Azərbaycanın milli sərvətləri milli maraqlara xidmət etməmişdir və neft resurslarımız imperiya maraqlarına xidmət etmişdir, SSRİ dövründə isə ümumilikdə bu dövlətin maraqları üstünlük təşkil

etmişdir. Lakin 1990-cı illərin əvvəllərində - Azərbaycan özünün müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ölkəmizin milli sərvəti kimi neftdən daha uzunmüddətli strateji prioritetlər nəzərə alınmaqla, milli fəaliyyət strategiyası - neft strategiyası hazırlanmış və həyata keçirilməyə başlamışdır. Neftlə çirklənmiş ərazilər təmizlənmiş, onların yerində yaşıllıqlar salınmış, bulvar və parklar istifadəyə verilmişdir. Neft hasil və emal edən hər bir müəssisənin ekoloji standartlara əməl etməsi vəzifələri strateji səviyyəyə qaldırılmışdır. Son iyirmi ildə ölkəmizdə neft və qaz hasilatı dünyanın ən qabaqcıl texnologiyaları əsasında və məşhur dünya kompaniyaları ilə birlikdə həyata keçirilməkdədir. Əvvəldə bildirdiyimiz kimi, neft

sənayesi ölkəmiz üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən sahələrdəndir. Bunlarla bağlı olaraq, neft sənayesinin inkişafı üzrə strateji hədəflər ölkə Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının neft və qaz sənayesinin (kimya məhsulları daxil olmaqla) inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə verilmişdir [20]. Bundan əlavə, ölkəmizdə yeraltı sərvətlərdənin istifadə olunması, yerin dərin qatlarından karbohidrogen ehtiyatlarının təhlükəsizlik qaydaları qorunmaqla hasil olunması tədbirlərinin görülməsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmaqdadır. Belə ki, yerin dərin qatlarından neftli lay suları ilə səthə çıxan radioaktiv elementlərin yaratdıqları çirklənmələr ətraf mühitə mənfi təsir göstərir [21]. Bunların qarşısının alınması və davamlı tədbirlərin görülməsi təmin edilməlidir. Neft və neft emalı müəssisələrində atmosferə atılan səmt qazlarının zərərsizləşdirilməsi istiqamətində tədqiqatların aparılmasına və təkrar emal texnologiyalarının işlənməsinə investisiyalar yatırılmalı, maliyyə resursları ayrılmalıdır [22].

Qeyd edək ki, son 10-15 ildə ölkəmizdə neft hasilatı əvvəlki dövrlərlə nisbətə dəfələrlə artmışdır və yeni neft yataqlarının istismara verilməsi üçün investisiyalar yatırılmaqdadır. 2008-ci ildə ölkəmizin neft hasilatı 44,6 mln. ton, 2009-cu ildə 50,4 mln. ton, 2010-cu ildə 50,8 mln. ton, 2012-ci ildə 43,4 mln. ton, 2015-ci ildə 41,6 mln. ton və 2017-ci ildə 38,7 mln. ton təşkil etmişdir. Neft hasilatı nisbətən azalmışdır, amma qeyd etdiyimiz kimi yeni yataqların istismara verilməsi ilə bağlı yatırılan investisiyalar hesabına yaxın illərdə neft hasilatında dinamikanın sabitləşəcəyi proqnozlaşdırılır. Əsas yanacaq və enerji növlərinin istehlakında istifadə olunan xam neftin həcmi isə 5,9 mln. ton səviyyəsində olmuşdur. Neft boru kəmərləri vasitəsilə yük dövriyyəsinin həcmi 60,6 mln. ton, ölkə üzrə ümumi yük dövriyyəsində payı isə 65,9 % təşkil etmişdir [23]. Bundan başqa, ölkədə iqtisadi fəaliyyət prosesləri zamanı atılan tullantıların həcmi baxımından daha çox tullantılar məhz neft sənayesi və onun emal müəssisələri ilə bilavasitə bağlıdır. Əgər 2011-ci ildə xam neft, həmçinin təbii qaz hasilatı sənayesində fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı 82 idisə, bu kateqoriyadan olan müəssisələrin sayı 2017-ci ildə 120-yə çatmışdır. Bu müəssisələrdə istehsalın həcmi 27,7 mlrd. manat səviyyəsində olmuşdur. Eyni zamanda, neftin

nəqli prosesləri zamanı itkilərin səviyyəsinin azaldılması və təhlükəsizlik qaydalarına əməl olunması məsələlərinə nəzarət gücləndirilməlidir. Statistik məlumatlara nəzər salsaq, iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə 2017-ci ildə atmosfer havasına atılan çirkləndirici maddələrin ümumi həcmində neft sahəsinin daxil olduğu mədənçixarma sənayesinin payı 42,3 % təşkil etmişdir. 2017-ci ildə atmosfer havasına atılan 184,1 min ton çirkləndirici maddədən 77,9 min tonu mədənçixarma sənayesinin payına düşmüşdür. 2017-ci ildə atmosfərə 6300 min ton karbon qazı, 6306, 9 min ton isə istilik effekti yaradan qazlar atılmışdır. İqtisadi fəaliyyət növləri üzrə tullantıların yaranması, istifadə olunması və zərərsizləşdirilməsi dinamikasına baxsaq, 2017-ci ildə ölkə üzrə 2754,5 min ton təşkil etmişdir və bunun 186, 6 min tonu mədənçixarma sənayesinin, o cümlədən neft sahəsinin müəssisələrinə aiddir. Ölkə üzrə atmosfer havasının mühafizəsinə dövlət nəzarətinin nəticələrinə baxsaq, 2017-ci ildə müayinə edilmiş 872 müəssisədən 316-sı çirkləndirici maddələrini normadan artıq atan müəssisələr sırasında olmuşdur və cərimələrin məbləği isə çox cüzi bir səviyyədə - 27 min manat səviyyəsində olmuşdur. Ümumilikdə, Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsinə 2017-ci ildə çəkilən xərclərin məbləği 189 mln. manat təşkil etmişdir [24]. Bütün bunlar ölkəmizin neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələlərinə daha kompleks və sistemli şəkildə yanaşmanı şərtləndirir.

Şəkil 2-də Azərbaycanın neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi prioritetlərinə müasir yanaşmalar və onların qiymətləndirilməsi meyarlarının təxmini sxemi verilmişdir.

Şəkil 2-də verilmiş, ölkəmizdə neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi prioritetlərinə müasir yanaşmalar və onların qiymətləndirilməsi meyarlarından baxdıqda, ilk növbədə, bu məsələlərə sistemli və kompleks yanaşmanın vacibliyi, ekoloji standartların və normativlərin təkmilləşdirilməsi, onlara əməl olunması üzrə monitorinqlərin keçirilməsi, neft və neft emalı müəssisələrində ekoloji-iqtisadi sistemin əsas elementlərinə nəzarət formasının gücləndirilməsi, neft hasilatından, həmçinin neft emalından çirklənmiş ərazilərin uçotunun aparılması, adekvat tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi, tullantıların təkrar emalının təmin edilməsi, neft

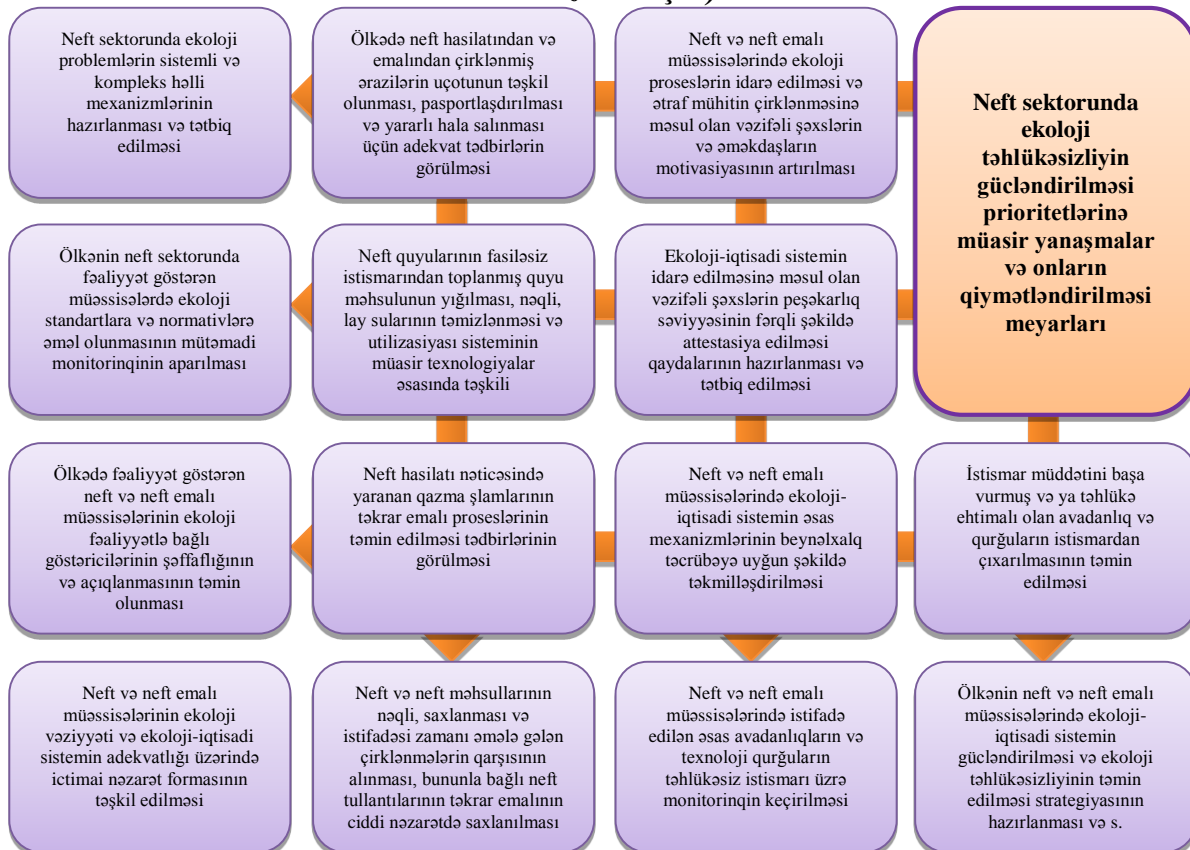

və neft məhsullarının nəqli, saxlanması və istifadəsindən ortaya çıxan çirklənmələrin qarşısının alınması tədbirlərinin görülməsi, neft və neft emalı müəssisələrində əsas avadanlıqların və texnoloji qurğuların istismarı üzrə qaydaların qorunması, istismar müddətini başa vurmuş avadanlıq və qurğuların istismardan çıxarılması üzrə

monitorinqlərin keçirilməsi, hər bir neft və neft emalı müəssisəsinin ekoloji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi strategiyasının olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Şəkil №2.

Azərbaycanın neft sektorunda ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi prioritetlərinə müasir yanaşmalar və onların qiymətləndirilməsi meyarlarının təxmini sxemi (tədqiqat materiallarına əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

NƏTİCƏ

Hazırda ölkəmizdə neft hasilatı sahəsində müasir texnologiyaların tətbiqi prioritetlik təşkil edir və dünyada ən müasir texnologiyaların ölkəmizin istismar olunan neft yataqlarına tətbiqinə ciddi önəm verilir. Bunlarla belə, ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi tədbirlərinin də əhəmiyyətli səviyyədə gücləndirilməsinə və təkmilləşdirilməsinə zərurət vardır, bu amillər baxımından bir qrup problemlərə daha çox diqqət yetirilməlidir:

➤ neft və neft emalı müəssisələrində mütərəqqi dünya təcrübəsinə uyğun şəkildə yüksək və tullantısız texnologiyaların tətbiqinə

mütləq şərt kimi baxılması və reallaşdırılması təmin edilməlidir;

➤ neft və neft emalı müəssisələrində ekoloji problemlərin həlli üzrə müvafiq fəaliyyət strategiyası hazırlanmalı və ətraf mühitə atılan maddələrin minimuma endirilməsi tədbirləri müəyyənləşdirilməli və həyata keçirilməlidir;

➤ hər bir əməkdaşın və ya məsul şəxsin ekoloji təhlükəsizlik problemlərini konseptual səviyyədə dərk etməsinin vacibliyi nəzərə alınmaqla, ekoloji maarifləndirmə tədbirləri gücləndirilməli və ekoloji təhlükəsizliyə məsuliyyət hissi artırılmalıdır və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. World Economic and Social Survey 2013. Sustainable Development Challenges. United Nations publication. Sales No. E.13.II.C.1. United Nations, 2013.-216 p. - <http://www.sustainabledevelopment.un.org>.
2. World Conservation Strategy. Living Resource Conservation for Sustainable Development. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources. 1196 Gland, Switzerland - 76 p.
3. Россинская М.В. Методология обеспечения устойчивого развития территории в рамках эколого-экономической безопасности. Дисс. д-ра экон. наук. Ростов - на – Дону, 2006.- 328 с.
4. Richard N. Cooper. Economic Stabilization and Debt in Developing Countries. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1992. -195 p.
5. Krugman Paul. Development, Geography and Economic Theory. The MIT Press. Cambridge, Massachusetts London, England. 1995. -118 p.
6. Сакс Д. Джеффри. Экономика устойчивого развития. <http://www.inosmi.ru>.
7. Stiglitz E.Jozeph, Charlton Andrew. Fair Trade For all. How trade can promote development. Oxford University Press, 2005.
8. Рио-де-Жанейрская Декларация по окружающей среде и развитию. 3-4 июня 1992 год. Конференция ООН//A/CONF.151/26/Rev.1(Vol.1).-P. 3-7 <http://www.un.org>.
9. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 год. Генеральная Ассамблея. ООН. <http://www.watersdg.org>.
10. Саммит ООН по устойчивому развитию. 25-27 сентября 2015 год. Штаб-квартира ООН, Нью-Йорк, Соединённые Штаты Америки. <http://www.who.int.ru>.
11. Повестка дня в области Устойчивого Развития на период до 2030 года. Программа развития ООН. <http://www.by.undp.org>.
12. Ewing B., Moore D., Goldfinger S., and others. The Ecological Footprint Atlas 2010. Oakland: Global Footprint Network, 2010. 113 p.
13. Желаяева С.Э. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем различных типов. Дисс. канд. экон. наук. Казань, 2006,167 с.
14. Камалов А.А. Закономерности и тенденции развития эколого-экономических отношений в современных условиях. Дисс. канд. экон. наук. Казань, 2014.- 191 с.
15. Нуртдинов А.Р. Институциональное обеспечение устойчивого развития в условиях эколого-экономического неравновесия. Дисс. канд. экон. наук. Казань, 2011.- 195 с.
16. Малышев А.А. Механизмы управления устойчивостью эколого-экономической системы. Дисс. канд. экон. наук. Пенза, 2011.- 186 с.
17. Шевелева А.В. Развитие институтов и инструментов совершенствования эколого-экономической политики предприятий нефтегазового комплекса. Авт-т д-ра экон. наук. Ростов-на-Дону, 2018, 60 с.
18. Ахметшина А.Р. Регулирование экономико-экологических отношений в рамках устойчивого развития экономической системы.Дисс. д-ра экон. наук. Казань, 2011.- 415 с.
19. Баранов А.В. Теоретические основы управления развитием эколого-экономических систем.Дисс. канд. экон. наук. Йошкар-Ола, 2008.- 137 с.
20. Azərbaycan Respublikasının neft və qaz sənayesinin (kimya məhsulları daxil olmaqla) inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında 6 dekabr 2016-cı il Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
21. Ekoloji siyasət. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti. Bakı, 2008, 40 s.
22. Azərbaycanda ətraf mühit. Statistik məcmuə. Bakı, 2018, 140 s.
23. Azərbaycan energetikası. Statistik məcmuə. Bakı, 2018, 156 s.
24. Mustafayev T.Ə. Azərbaycan sənayesində ekoloji tarazlığın təmin edilməsinin təşkilati, iqtisadi və sosial problemləri. İ.e.d. dissertasiyasının Avtoreferatı. Bakı, 2007. -25 s.

Бабаев А.М., доцент

**Современные аспекты обеспечения экологической безопасности
в нефтяном секторе**

Резюме

Цель исследования – заключается в исследовании современных аспектов обеспечения экологической безопасности в нефтяном секторе.

Методология – состоит из системного и сравнительного подходов, анализа, синтеза современных аспектов обеспечения экологической безопасности в нефтяном секторе.

Результат – подготовка рекомендаций и предложений по современным аспектам обеспечения экологической безопасности в нефтяном секторе.

Ключевые слова: *нефтяной сектор, эколого-экономическая система, экологическая безопасность*

Babayev A.M., associate professor
Azerbaijan State Oil and Industry University

Modern aspects of ensuring environmental safety in the oil sector

Abstract

Purpose of the research – consists of a research of modern aspects of ensuring environmental safety in the oil sector.

Methodology – consists of systematic and comparative approaches, analysis and synthesis of modern aspects of ensuring environmental safety in the oil sector.

Finding – preparation of recommendations and offers on modern aspects of ensuring environmental safety in the oil sector.

Keywords: *oil sector, ecological-economic system, ecological threats, environmental safety*

Daxil olub: 06.11. 2018

Rəy verib: Sumqayıt Dövlət Universitetinin prof. Əliyev Ş.T.